

Török Ádám¹

M. Szabó Miklós akadémikus emlékére

Túlélni és belehalni

A háború alatt Hollandiában is nehéz volt a bujkálás a németek elől. Nehéz volt, de könnyebb, mint Németországban.

A 25 éves *Heinrich Bauer* még 1938-ban telepedett le Amszterdam városában, ahová Bécsből menekült. Menekülése idején még osztrák állampolgár volt, majd papíron német lett, de már 1940-ben megkapta a holland állampolgárságot. A postán vállalt állást. Egy keskeny, négyemeletes ház manzárdszobájában lakott és levelezőlapon rendszeresen kapcsolatban állt otthon maradt, három évvel fiatalabb öccsével. Nővére már évek óta Hollandiában élt.

A látszólag kifogástalan osztrák beamtercsaládból származó Heinrich Bauer sejtette, hogy a németek előbb vagy utóbb kiderítik igazi származását. Ezért az előre menekülés útját választotta. Már néhány hónappal az Anschluss után olyan szolgálatra jelentkezett a német haditengerészetbe, amelyet sokan még az orosz frontszolgálatnál is veszélyesebbnek tartottak.

Segédhajógépésznek vették fel. Ez az a poszt, amely aknára futásnál, torpedó-találat esetén vagy bármilyen más hajókatasztrófánál a túlélés legkisebb esélyét kínálja. A fedélzeten vagy a fedélközben tartózkodók esetleg elmenekülhetnek, de a kazántérbe gyorsan betóduló víz miatt felfelé nincs kiút, és talán még az a jobbik eset, ha a kazán hamar felrobban. Heinrich Bauernek azonban ezen a poszton nem kellett szemtől szemben állnia az ellenséggel, fegyvert sem kellett fognia senkire, és egy csapatszállítótá átalakított kereskedelmi hajón beutazhatta Észak-Európát. Az angol partokhoz azonban sohasem jutott 80 mérföldnél közelebb.

Az 1944-es év szeptemberében a hajón beszélni kezdtek arról, hogy a hadvezetés titokban hamarosan megkezdi a felkészülést az oroszok kelet-poroszországi

¹ Egyetemi tanár, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar Nemzetközi Gazdaságtan Intézeti Tanszék; az MTA rendes tagja.

előrenyomulására. Ez annyit jelentett, hogy a polgári lakosság evakuálására a legtöbb nagy csapatszállítót a Balti-tengerre vezénylik. Heinrich Bauer tudta, hogy az orosz tengeralattjárók és repülőgépek állandó támadásai miatt ezeknek a hajóknak a személyzetére nagyon nehéz sors vár.

Egy hollandiai szénfelvétel idején könnyen megszökött a hajóról, és kevés kockázattal el is jutott nővéréhez. Ott természetesen nem maradhatott, de Heinrich már korábban megszerezte egy használaton kívüli raktárépület kulcsát Ijmuiden városában. A raktárépület padlasterében kis szoba volt, amelyet régebben a rakományt hozó sofőrök használtak egy-egy éjszakára. Heinrich Bauer ide költözött be. Világítania nem volt szabad, a kis vaskályhát csak nagyobb hidegben és csak éjjel rakhatta meg kicsit, de nővére rendszeresen ellátta élelemmel, s itt biztonságban volt. Volt hajóját egyébként 1945 februárjában a Balti-tengeren elsüllyesztette egy orosz tengeralattjáró, és az egész legénység odaveszett.

Fritz Ramschauer 1933 májusában kitüntetéssel végezte el a lipcsei egyetem jogi karát. Ez a kiemelkedő eredmény akkor még ritkaságszámba ment. Náci évfolyamtársai többször próbálkoztak azzal, hogy ragyogó szakmai képességeire utalva megcsillantsák előtte a fényes karrier lehetőségét, de ő nem engedett a csábításnak. Csak a jogalkalmazói munka érdekelt, és nem tartotta komoly dolognak a politizálást. Először a schwerini munkaügyi bíróságon dolgozott, majd a brandenburgi tartományi bíróság tagja lett. Bevonulása után a Hollandiában állomásozó német haditengerészeti csapatok bíróságára került, és 1944-ben kinevezték az ún. „tábori bíróság” elnökévé. Itt a hollandiai német haditengerészeti erőket irányító tenger-nagy mellett dolgozott.

A német kapituláció napjaiban sajátságos jogi dilemma elé került. Hollandiában a német csapatok főparancsnoka, Johannes Blaskowitz vezérezredes már négy nappal az általános fegyverletétel előtt, azaz május 5-én kapitulált. Ramschauer szerint azonban ez a kapituláció csak azokra a német katonákra vonatkozott, akik Hollandiában szolgáltak, s így Blaskowitz vezérezredes volt az előljárójuk. Más német katonák számára a hadiállapot csak május 9-én szűnt meg a bíró szerint.

Hollandia középso részén a kanadai erők vették át a közigazgatást a németektől május 5-e után. Nem tartottak attól, hogy a szétvert német erők újra megszerveződnek, ezért az alacsonyabb rangú posztokon meghagyták a német előljárókat. A német hadifogolytáborok adminisztrációját is német tisztekre bízta. Sőt a táborokon belüli rendfenntartásban is szinte teljesen szabad kezét adták a németeknek.

Azt azonban kikötötték, hogy a német hadbírók az ő engedélyük nélkül nem szabhatnak ki két év szabadságvesztésnél nagyobb büntetéseket.

A német haditengerészet főparancsnoksága 1945. május 10-én körlevélben utasította hadbírokat, hogy dezertálás miatt a továbbiakban ne szabjanak ki halálbüntetést: csak az az egy eset lehetett kivétel, ha a dezertálás a fegyvert már letett csapatok egységét és a rend fenntartását súlyosan veszélyeztette. Természetes volt azonban, hogy még ilyen kivételes esetben is csak az illetékes szövetséges parancsnokság engedélyével lehetett végrehajtani halálbüntetést a fegyverletétel után.

Jonathan Charlesbois 38 éves kanadai ezredes New Brunswick államból származott. Québectől eltérően itt sok polgárnak angol volt az anyanyelve, de szép számban voltak francia nyelvű községek is. Az ezredes apai ágon francia, anyai ágon angol nyelvű családból származott. Apjának kis hajójavító üzeme volt, és Jonathan Charlesbois kereskedelmi főiskolát végzett. Bevonulásáig egy szállítmányozó cégnél dolgozott, és a partraszállásig sohasem járt az európai kontinensen.

Nem harcoló egységeknél szolgált. Franciatudása miatt szállásmesteri feladatokkal bízták meg, illetve kikötők kijavítását kellett felügyelnie francia és belga területen. Többször gyorsan előléptették, és Hollandiában már fontosabb hatáskört kapott. A német fegyverletétel napján, 1945. május 5-én kinevezték Ijmuiden városparancsnokává.

Alapelve az volt, hogy a legyőzötteket nem szabad megalázní, és meg kell adni nekik a lehetőséget, hogy megkönnyítsék a győztesek dolgát. Természetesen meg kell akadályozni, hogy a hollandokkal bármilyen kapcsolatba kerülhessenek, de azt a lehetőséget nem kell megvonni tőlük, hogy egységeiket egyben tartsák, és ott ők lehessenek felelősek a fegyelemért. Magától értetődőnek tartotta, hogy köz-törvényes bűncselekményekben a német hadbírók ítélkezzenek, s az ítéleteket is a németek hajtsák végre. A halálos ítéleteket korlátozó rendelkezések hozzá nem jutottak el. Vagy ha igen, hát átsiklott rajtuk, hiszen ezekben a köriratokban végső soron a legyőzött németek belügyeiről volt szó.

Május 5-én délután felbolydult a város. Heinrich Bauer már napokkal előbb megkapta nővérétől Hitler halálhírét, és ettől kezdve egyre bátrabb lett. Lámpát még nem mert gyújtani, de naponta többször felhúzódkodott a tetőablakhoz, hogy lenézzen

az utcára. Amikor az utca megtelt emberekkel, és a kiáltozásból hamar kiderült, hogy a németek letették a fegyvert, alig várta nővére szokásos kora esti látogatását. A kis kosárban valóban lapult egy sohasem látott című négylapos holland újság, amelynek címlapjáról Heinrich Bauer látta, hogy a németek Hollandiában letették a fegyvert.

Még mindig nem mozdult ki, mert nővére megígérte, hogy egy barátjával visszajön. Este fél nyolckor meg is jelentek. A holland fiú 30 éves lehetett, és kezéről ítélve ugyancsak a hajózásban kereshette kenyerét. Németül jól beszélt, de Heinrich Bauer a holland nyelvet is viszonylag jól megértette volna.

A holland fiúról kiderült, hogy a német megszállás kezdete óta kikötői segédmunkásként dolgozott, korábban azonban joghallgató volt. Megfontoltan beszélt, de nem tudta palástolni lelkesedését. Mégis folyton hangsúlyozta az óvatosságot. Jogászi érveket is használt. Azért jött, hogy Heinrich számára is elfogadható érvekkel beszélje rá a német fiút a rejtekhelyen maradásra.

A holland fiú azzal kezdte, hogy nincs sok ideje, mert az új kanadai városparancsnokságot most állítják fel, és neki ott kell lennie. A kijárási tilalom egyébként is nyolc órától érvényes. Semmiképpen sem tartja célszerűnek, hogy Heinrich azonnal kimenjen az utcára. A kanadaiak rossz esetben azonnal le is lőhetik a kijárási tilalom idején. Mivel nincsenek holland papírai, és sem angolul, sem németalföldiül nem tud, német mivolta pillanatok alatt kiderülne. Azt pedig aligha tudná elhiteni a kanadaiakkal, hogy sohasem harcolt a szövetségesek ellen, és hónapokkal korábban meg is szökött egy német csapatszállító hajó legénységéből.

A holland fiú ellentmondást nem tűrően hangoztatta: Bauernek meg kellene várnia, hogy megalakuljanak a helyi holland hatóságok, s akkor majd igazolni fogják. Végül azt a veszélyt sem lehet kizárni, hogy a kanadaiak német hadifoglyok között internálják, ott pedig majd hithű és árulókra vadászó nácik látják el a baját.

A szinte egy szuszra eldarált érveket Heinrich Bauer megértette és elfogadta. Pontosan látta, hogy a régóta vágyott zuhany, a meleg tejeskávé meg a sós szabad levegőn való kiadós séta nagyon súlyos következményekkel járhat. Időt kért, hogy felmérhesse, milyen kockázatokkal jár, ha továbbra is a rejtekhelyén marad. A túl hosszú bujkálás azért jelenthet veszélyt, mert a megszállók berendezkedésük után nyilván razziázni fognak. Ha akkor akad horogra, nehezen tudná megmagyarázni, hogy nem hátrahagyott német ügynök.

Örült viszont annak, hogy a megszállók kanadaiak. Kicsi, messzi nép, amely nem liheg bosszúért a németek ellen, és aligha van szüksége bármilyen sarcra a legyőzöttektől. Nyilván kevésbé merevek, mint az angolok, nem olyan sértettek és pökhendiek, mint a franciák, és talán jobban otthon vannak Európában az amerikaiaknál.

Igent mondott tehát a látogatók érveire, de megkérte őket, hogy másnap reggel jöjjenek vissza újabb hírekkel.

A német hadbíró a tengernagy törzskarával együtt vonult be a kis tengerparti falu iskolájában berendezett internálótáborba. A tisztek az emeleten, a legénységi állományúak a földszinten kaptak helyet. A kanadai őrség parancsnokával és tagjaival szinte szívélyes volt a viszony. A gúlába rakott német fegyvereket jegyzőkönyvvvel vették át, és két házzal arrébb egy garázsban őrizték. Gyorsan sikerült megállapodni a kanadaiakkal arról is, hogy a német tisztek milyen emelt fejadagokat kapnak, s hogy az iskolaudvaron engedélyezett egészségügyi sétájuk délelőtt és délután egy-egy óra lehet.

A németek engedélyt kaptak arra is, hogy megválasszák elöljáróikat. A legmagasabb rangú tiszteket még az iskolába való bevonulás előtt kihallgatásra szállították. Így az iskolában maradt németek parancsnoka egy 60 év fölötti hadtápos ezredes lett, Fritz Ramschauer pedig megalakíthatta az internálótábor hadbíróságát. A kanadaiak egyelőre nem közölték vele, hogy milyen ügyekben ítélezhet, illetve az ítéleteket miként hajtják majd végre. Arra azonban felhívták a figyelmét, hogy az internáltak viselkedéséért, továbbá a tábor rendjéért az általuk választott német vezetők felelnek, a szökési ügyeket ugyancsak nekik kell megelőzniük, illetve megtorolniuk.

A kanadaiak nyilván nem voltak teljesen tisztában az európai, illetve a német jogrenddel. Fritz Ramschauernek ez azért tűnt fel, mert nem pontos fogalmazásban ugyan, de a kanadaiak őt tették meg a táboron belüli jogrend legfőbb őrévé, aki a táborparancsokság fölött is gyakorolhat ellenőrzési jogokat.

Jonathan Charlesbois ezredes elégedett volt a németekkel való együttműködés első tapasztalataival. A foglyok láthatólag nemcsak belenyugodtak sorsukba, hanem örültek is annak, hogy a kanadaiaknak adhatták meg magukat. A német foglyok gyorsan megválasztották elöljáróikat, megszervezték napirendjüket, és mindenben együttműködtek fogvatartóikkal.

A városban gyors egymásutánban nyitottak ki a boltok, valamint teltek meg járókelőkkel az utcák. Ebből is látszott, hogy az élet gyorsan konszolidálódik, és a német megszállás emléke kezd elenyészni.

Így érzékelt a tetőablakból Bauer is. Nővére azonban – a holland fiatalember tanácsát tolmácsolva – még mindig óvta attól, hogy kilépjen az utcára. A veszély napról napra feltétlenül csökken, de Bauer a kanadai hatóságoknak egyelőre nem tudja bizonyítani, hogy a németektől, nem pedig a felszabadítók elől szökött meg. Csak akkor szabad kimozdulnia, ha helyzetét barátai már tisztázták. Addig a kanadaiaktól, a németektől, sőt a hollandoktól is tartania kell.

A kis padlásszobában most már igen lassan telt az idő. Heinrich Bauernek korábban fel sem tűnt, hogy a padló néha megreccsen, és a déli nap melege is egyre kellemetlenebbé vált a tetőablak alatt. Mégis türelmesen várta az esti látogatást. Nővére megint befutott, ismét a holland fiatalember nélkül, és öccse jó magaviselete jutalmául frissen főzött kávéát állított termoszban a kis ikszlábú asztalra. Makacsul ismételtette, hogy a szobafogságnak még tartania kell.

A búcsúzás után Heinrich Bauer a tetőablakból kémlelte, hogy nővére mikor fordul be a sarkon. Mikor megbizonyosodott erről, és perceként át nem látott senkit sem az utcán, óvatosan kinyitotta szobája ajtaját, és a korhadtt falépcsőn lesurrant a kapuhoz. Jobbra-balra kikémlelt az utcára, majd kiszaladt. A sarokig megtett vagy 30 lépést, mélyeket szippantott a friss esti levegőből, és észrevétlenül vissza is szökött a kapu alá. Nem volt kint többet 20 másodpercnél sem, de hónapok óta most érezte először, hogy valóban érdemes volt megszöknie. Hajója sorsáról persze nem tudott.

A hadbíró új életének feltételei egy nap alatt máris csaknem teljesen kialakultak. A fizikaszerterben talált egy nagy íróasztalt, amelyről két markos ember vigyázva is könnyen le tudta emelni az impozáns desztillálókészüléket. A két közlegény a bíró szigorú tekintetétől kísérve óvatosan a sarokba állította a szerkezetet. Ramschauer bíró pedig letörölte az asztalt, kalamárist, tollat és egy üres mappát tett rá. Az asztal bal sarkába került a poggyászában mindvégig megőrzött katonai törvénytár és a határozatok kissé csonka jegyzéke. Az 1943 utáni rész elveszett, de ezt a bíró nem is bánta, mert jogérzékét számos ítélet sértette az összeomlás időszakából.

Tisztátszai között akadt három jogász. Az egyik Kelet-Poroszországból menekült járásbíró volt, a másik pedig munkajogász a közelből, a Ruhr-vidékről. Csak a harmadik kolléga látszott kevésbé alkalmasnak a bírói munkára. Ő ugyanis polgári peres ügyekben jártas osztrák ügyvéd volt, aki tisztázatlan okokból – az Anschluss után – már nem praktizált, és nem ismerte a birodalmi német jogot. Ramschauer

bíró elhatározta, hogy csak olyan ügyek tárgyalásába vonja be, amelyeknél a tényállás világos és a kiszabható büntetési tételek határai szűkek. A várhatóan nem csekély szolgálati terhet és a felelősséget azonban meg kellett osztaniuk négyük között.

Május 7-én megtartották az alakuló ülést, és egyetértésben megszavazták, hogy mindenben alávetik magukat a kanadai hatóságok előírásainak. Állást foglaltak arról is, hogy ítéleteikben csak akkor tekintenek el a német hadijogtól, ha erre a kanadaiak kifejezetten kényszerítik őket.

Május 9-én, a német fegyverletétel napján Charlesbois ezredes elé egy fiatal német katonát hoztak a járőrök. Polgári ruhában volt. A kijárási tilalom kezdete után néhány perccel találtak rá szorosan egy külvárosi raktárépület fala mellett.

Nemcsak surranó mozgása miatt figyeltek fel rá, hanem azért is, mert nem úgy viselkedett, mint egy helyi lakos, aki hazafelé tartva kissé elszámította magát, és kifutott az időből a kijárási tilalom kezdete előtt. Mikor észrevette, hogy meglátták, egy pillanatra nekilendült, hogy elfusson. Azonnal meggondolta magát, még azelőtt, hogy a járőr bármilyen fenyegető mozdulatot tett volna. Békésen fogadta őket, és tört angol-sággal azonnal elmondta, hogy fél évvel korábban egy német hadihajóról szökött meg. Papírai nem voltak. Nem tett kísérletet arra, hogy a kanadai katonáktól kikönyörögje szabadon engedését, és arra sem, hogy elmenjen papíraiért. Megmondta nevét, és azt kérte, hogy vezessék a kanadai városparancsnokságra. Kérése nélkül is ezt tették volna.

Charlesbois és Bauer beszélgetése fél órával azután már meg is kezdődött, hogy a német katonaszökevényt bekísérték a városparancsnokságra. A váratlan esemény hírére a városparancsnok hamar előkerült, és átvette a fogoly kihallgatását.

Ez valójában inkább beszélgetés volt. Charlesbois rövid idő alatt megértette, milyen csapdahelyzetbe is került.

Ők ugyanis nem a velük szemben állott, majd kapitulált hollandiai német csapatok egyik katonáját ejtették foglyul, hanem egy olyan hajó legénységének tagját, amely talán már meg is semmisült, de mindenképpen más parancsnokság alá tartozott.

Felmerült benne, hogy egyszerűen szabadon engedi Bauert, aki nyíltan és őszintének látszott. Emlékezett viszont egy régebbi olvasmányára, amely a diverzánokról, illetve a vesztes hadseregek által hátrahagyott ügynökökről szólt. A könyv szerint kiképzésük része volt a meggyőző színészi játék veszélytelenségük elhitése érdekében. Ez kétségtelenül jelentős kockázat volt, tetézve azzal, hogy a városba még nem érkeztek meg a kanadai kémelhárítók, akik így vagy úgy tisztázhatták volna a furcsa német fogoly helyzetét.

A másik megoldás az lett volna, hogy a foglyot a németeknek adja át, hogy ők döntsenek a sorsáról. Vagy besorozzák maguk közé, akkor pedig a többi alacsonyabb rangú hadifogollyal együtt talán már hónapokon belül otthon lehet, vagy pedig hatáskörükön kívül állónak tekintik, és visszaadják a kanadaiaknak. Ebben az esetben viszont már indokolt lehet az elsőként tekintetbe vett szolgálati út. S ez a megoldás azért is tetszett Charlesbois-nak, mert ezzel a kanadai városparancsnokság kimutathatta bizalmát a legyőzött németek, a most különösen tisztelt ellenfél iránt, amelynek méltóságát a győztes még kevésbé sértheti meg, mint amikor néhány nappal korábban még mindenre felkészült ellenséggént állott szemben vele.

Nem május 10-én került az első ügy Fritz Ramschauer hadbíró elé a hadifogságban. A német hadbíroság megalakulása utáni napon, május 8-án már tárgyalniuk kellett egy kisebb, ám a fogoly német csapatmaradék egysége és fegyelme szempontjából jelentős ügyet. Az egyik közlegény ellopta fogolytársa napi élelmiszeradagját, amelyet helyben el is fogyasztott. A bíróság az ítéletnél nem vette tekintetbe, de nem is siklott el a tény fölött, hogy a gyanúsított osztrák, míg a károsult szászországi német volt. A büntetés hat órán át tartó kikötés és az élelmiszeradag felének egyheti megvonása volt.

Az elítélt az ítéletet csendben tudomásul vette. Pékségéd volt Mürzzuschlag városából, aki soha életében nem éhezett katonai szolgálata megkezdése előtt. Utána is csak ritkán, de a háború végének közeledtével mindinkább látszott rajta, hogy végre szeretne enni egy jót. Kívánsága teljesült, de ezért meg kellett szegnie a jogi és az erkölcsi törvényeket.

Május 10-én azonban Ramschauer és a hadbíroság valóban nagy horderejű ügygel találkozott. A kanadai városparancsnokság aznap reggel adott át a német foglyok rangidős tisztjének egy német katonát. A katona hónapokkal korábban egy hollandiai kikötőben szökött meg egy német hajóról, ahol gépészeti szolgálatot teljesített. A kanadai városparancsnok levele székszávúán csak annyit közölt, hogy a német szökevényt a hollandiai német fegyverletétel után négy nappal vették őrizetbe, és kéri a fogoly átvételét. Fejadagjáról természetesen gondoskodni fognak.

Fritz Ramschauer hadbíró számára Heinrich Bauer kihallgatása több meglepetést hozott. A fiatalember elismerte szökését, és tudatában volt annak, hogy ezzel alakulata harci erejét gyengítette. Nem tagadta azt sem, hogy a német hadijog szerint

ezzel halálbüntetéssel járó cselekményt követett el. Tisztában volt annak súlyosbító következményeivel is, hogy hollandiai rejtőzködése idején nem csatlakozott a végső harcban álló német alakulatokhoz. Azzal védekezett viszont, hogy a hollandiai részleges, majd az általános német fegyverletétel után cselekménye már nem minősíthető hadi büntettnek. Azt csak a hadbírótól tudta meg, hogy hajója számos halálos áldozattal elsüllyedt a Balti-tengeren.

A német hadseregben még a fegyverletétel után is működött a szolgálati út. Ramschauer hadbíró nem sokkal a kihallgatás előtt kapta meg a haditengerészet főparancsnokságának hadparancsát. Ez a hadparancs pontosan szabályozta, hogy a német haditengerészetnél milyen hadi büntetteket lehet és kell halálbüntetéssel sújtani. A dezertálásról szólva a hadparancs leszögezte, hogy ezt a büntetett a továbbiakban csak akkor lehet halállal megtorolni, ha a szökés a német alakulatok felbomlásával, illetve a fogságban levő katonák fegyelmének súlyos meglazulásával és emiatt a foglyok és őrzőik közötti konfliktussal fenyeget.

Bauer szökése viszont jóval a hadparancs kiadása előtt történt. Ramschauer hadbíró szerint a szökevény cserbenhagyta bajtársait, és kibújt a polgári lakosság mentésének feladata és felelőssége alól. Amikor a kanadaiak kezére került, még csak a Hollandiában harcoló német alakulatok tették le a fegyvert, a többiek nem. Hajója már megsemmisült, de eredeti alakulata jog szerint még létezett, és május 9-éig harcban állott. Bauer a legsúlyosabb hadi büntettek egyikét követte el.

Charlesbois és Ramschauer egymással szemben ült a városparancsnoki irodában. A német hadbíró a Bauer-féle eset súlyossága miatt kért rendkívüli kihallgatást. Tolmács nem kellett, mert a szász jogászcsaládból származó német bíró jól beszélt franciául. Igaz, kanadai francia kiejtést és szavakat még nem hallott, de a németnek szokatlan kifejezések nem okoztak zavart a beszélgetésben.

A kanadai ezredes pontosan értette az eset súlyosságát a németek szemében, és annak a veszélyét, hogy a méltó büntetés elmaradása milyen veszélyt jelenthet a német foglyok hangulatára, kezelhetőségére és békéjére. Akkor még nem volt tisztában azzal, hogy a német hadijog erre az esetre halálbüntetést ír elő. A kanadai hadseregben ugyanis a II. világháború alatt szökésért nem ismerték a halálbüntetést, de a szövetségeseknél is igen ritka volt az ilyen eset. Összesen 300 szövetséges katonát végeztek ki szökésért, de legnagyobb részük brit volt. Amerikai mindössze egyetlenegy, kanadai pedig egy sem.

Ramschauer beszéd közben végig feszes derékkal ült, egy pillanatra sem nézett lefelé és karját sem fonta össze. Charlesbois számára meggyőző volt a joviális arcú,

jóindulatúnak látszó és a győztesek dolgát mindenben segíteni kívánó német hadbíró érvelése. A kanadai ügy értette ezeket az érveket, hogy Bauert nem lett volna szabad átkísérni a fogoly németek közé, mert ezzel német joghatóság alá került, és a német foglyok nyugalma súlyosan veszélyeztető tényezővé vált.

A német foglyok zúgolódnak, mert olyan szökevénnel kell megosztaniuk sorukat, aki biztos helyen töltötte a háború legnehezebb utolsó hónapjait, és kivonta magát a közös életveszély és az egyre súlyosabb nélkülözés alól. Most már csak a példás ítélet segíthet, mert a nyugalanság csak fokozódnék, ha Bauert visszaadnák a kanadaiaknak. Enyhe ítélet esetén még az is megtörténhet, hogy Bauerrel saját honfitársai végeznek. Ez újabb ítéleteket, fenyítést és még erősebb nyugalanságot szülhet.

Charlesbois nem tudta megítélni ezeknek a veszélyeknek a valódi mértékét. Mindkét német iránt egyforma rokonszenvet érzett, mert mindkettő őszintén és nyíltan adta elő mondandóját, és egyikükön sem látszott a vesztesek szorongása és félelme. Ő egyedül nem változtathatott azon a szigorúan vett kanadai előíráson, amely szerint a németek közötti vitákat maguknak kellett eldönteniük külső beavatkozás nélkül, és bűnesetek elbírálásánál a saját jogukat alkalmazhatták. Már azzal is megszegte az előírást, hogy meghallgatta a német hadbíró.

Ramschauer állásfoglalást várt tőle. Charlesbois tudta azt, hogy a német addig nem áll fel az asztaltól, amíg ő nyíltan nem foglal állást a német jognak megfelelő büntetés mellett vagy ellen. Az első választás Bauer biztos halálát jelentené, a második viszont súlyos nyugalanságot, talán zendülést a német foglyok között, és fenyítést, esetleg lefokozást neki magának. Az állásfoglalást nem kerülheti meg, mert a német bírót nem vezettetheti ki a szobából. Ha ezt megteszi, Ramschauer kétségtelenül panaszt tesz a kanadai katonai hatóságoknál.

A német befejezte mondókáját, kissé hátradőlt, és kérdően ránézett.

Bauer napjai egyhangúan, de nyugodtan és viszonylag kellemesen teltek. A kanadaiak fogsága második napjától elkülönítették a többi német fogolytól, bár ugyanabban az épületben tartották, mint őket. Jó étkezést kapott, napi öt cigarettát, sőt esténként egy kis pohár whiskyt is. Ellátták régi kanadai újságokkal is, ő szorgalmasan olvasgatott és közben angol szavakat jegyzetelt. Nem tudott arról, hogy a mellette lakó többi német hadifogoly a megvert hadseregben érvényes szervezeti rendben él, és saját hadbírósága is van.

Amikor szabályszerű idézést kapott Fritz Ramschauer német hadbírószágit tanácselnöktől, nem tudta mire vélni a dolgot. Tréfának nem tekintette, hiszen

erre német nem vetemedhetett, kanadai pedig nem vetemedett volna. A német kapituláció után viszont ez az idézés, illetve bármilyen német hadbíróóság bárminemű működése teljes lehetetlenségnek tűnt.

A kihallgatás nem tartott sokáig. A szigorú hangú és testtartású, de jovialis hadbíró keveset kérdezett. Két oldalán egy-egy szürke arcú és sovány ember ült, akik közül az egyik meg sem szólalt. A másik is csak egyetlen kérdést tett fel arról, hogy Bauer vajon legjobb tudása és lelkiismerete szerint végezte-e munkáját a hajón.

Bauer pontosan ugyanazt mondta el nekik, amit a kanadai parancsnoknak. A hadbíróóság elnöke megkérdezte tőle, tudja-e, hogy szökése idején milyen büntető rendelkezések voltak érvényben a német haderőknél erre a cselekményre. Bauer igennel felelt.

Ramschauer azt is megkérdezte tőle, hogy tudatában van-e: a hollandiai német fegyverletétel nem vonatkozik rá, mert a teljes német véderő csak az ő elfogása után tette le a fegyvert. Bauer erre már kis habozás után felelt igennel, mert már sejtette, hogy a két kérdés nagyon szorosan összefügg. Mégis, még mindig biztonságban érezte magát, mert úgy hitte, hogy a szövetségesek védelme alatt áll, és a legyőzött hadsereg hadbíróága csakis formálisan ítélni lehet el.

Charlesbois és Ramschauer a német szökevény ügyében már csak telefonon beszélt egymással. A német beszámolt arról, hogy jogi és politikai kényszerhelyzetben van. Az eset jogi megítélése egyértelmű, a cselekményre és a szökevényre egyaránt a kapituláció előtti német hadijog vonatkozik. A német foglyok között súlyos zavargás fenyeget, mert többen és hangosabban kérdezik a tőlük elválasztott fogoly kilétét, és sérelmezik azt, hogy különleges bánásmódot kap. Súlyos incidensek, esetleg tömeges szökési kísérletek is fenyegetnének, ha elmaradna az igazságos ítélet. A német táborparancsnokság összes szervének a hadbíróósággal együtt azonnal le kellene mondania, ha a kanadaiak beavatkoznának az ügy menetébe, mert ezzel megszűnne a táboron belüli német ügyintézésnek és igazgatásnak az önállósága, amelyet éppen a győztesek garantáltak.

Charlesbois megértette, hogy ő is kényszerhelyzetben van. Az első hibát a német fogoly követte el, amikor túl korán hagyta elfogni magát, a másodikat pedig ő maga, amikor Bauer ügyében nem vállalta az önálló megoldást. Az ügy harmadik főszereplője, a német hadbíró vagy jogi vagy erkölcsi értelemben fog hibázni, sőt büntetést elkövetni. Charlesbois ezzel az érveléssel kért kegyelmet Bauer számára, de azt is kijelentette, hogy ő a továbbiakban nem avatkozhat a dologba. A németek csakis segédtsíkját kereshetik fel bármilyen újabb, ehhez az ügyhöz tartozó kérdéssel.

A segédtisztnek meghagyta, hogy a Bauer-ügyben teljesítse a németek kéréseit, ha lesznek ilyenek, és halaszthatatlan ügyben nyomban a királyi székvárosba utazott. Tudta, hogy a német hadbíróság kimondja a halálos ítéletet, de biztosra vette azt, hogy a végrehajtást elhalasztják, hiszen ehhez nincsenek meg az eszközeik.

A segédtisztnek adott utasítás természetesen csak részletkérdésekre vonatkozott, de ezt a kanadai ezredes külön nem mondta ki. Nem feledékenységből, hanem azért, mert nem gondolt arra, hogy a jogi értelemben vett következetességnek nem szab határt feltétlenül az erkölcs.

A németek május 13-án délután egy bűnözőnek a városparancsok által előzetesen nem ellenzett kivégzéséhez kértek fegyvereket a segédtisztől. Ő nem utasíthatta vissza a kérést. Bauer csak a napos iskolaudvarra kilépve értette meg, hogy nincs visszaút.

Újsághír 1993-ból: „Nyolcvannégy éves korában meghalt az a német hadbíró, aki a második világháború utolsó halálos ítéletét hozta a német haditörvények megsértéséért. Fritz Renner bíró 1945. május 13-án, azaz két héttel Hitler öngyilkossága és négy nappal a német fegyverletétel után, egy hollandiai hadifogolytáborban délután 13 óra 55 perckor hirdette ki dezertálás miatt a halálos ítéletet Heinrich Becker segédhajógépész ellen. Az ítéletet 17 óra 35 perckor német hadifoglyok hajtották végre a tábor kanadai őreitől kölcsönkapott fegyverekkel. A bíró ügyében a kölni államügyészség a hatvanas évek elejétől vizsgálatot folytatott. Noha nem ítélték el, 1967-ben korengedményes nyugdíjazását kérte a vizsgálat miatt.”²

² Az ügyről részletesen írt a *Der Spiegel* 1997. évi 20. száma. 68–74.